

نقد کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی در نشستی با
سرگروه‌ها و دبیران علوم اجتماعی استان فارس

جامعه‌شناسی در حاشیه فلسفه در متن

محمود اردوخانی

اشاره

اهداف و رسالت‌های آموزش علوم اجتماعی چیست؟ کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی و جامعه‌شناسی تا چه اندازه، در جهت تحقیق این اهداف حرکت می‌کنند؟ نقاط قوت و ضعف کتاب‌های درسی علوم اجتماعی چیست؟ تغییر و تحولات کتاب‌ها در سال‌های اخیر تا چه اندازه بر قوت و ضعف آن‌ها دامن زده است؟ معلمان تا چه اندازه درباره تغییر و تحولات کتاب‌ها توجیه هستند و این تغییرات را چگونه ارزیابی می‌کنند؟ و بالاخره اینکه معلمان نیازمند چه سطحی از دانش و چه نوع مهارت و آموزش‌هایی هستند تا بتوانند مباحث علوم اجتماعی را بهتر و جذاب‌تر تدریس کنند و دانش‌آموزان را به این درس علاقه‌مند سازند؟ این سؤالات را در نشستی با جمعی از سرگروه‌ها و دبیران علوم اجتماعی استان فارس در میان گذاشتیم. شرکت‌کنندگان در این نشست صمیمی عبارت بودند از:

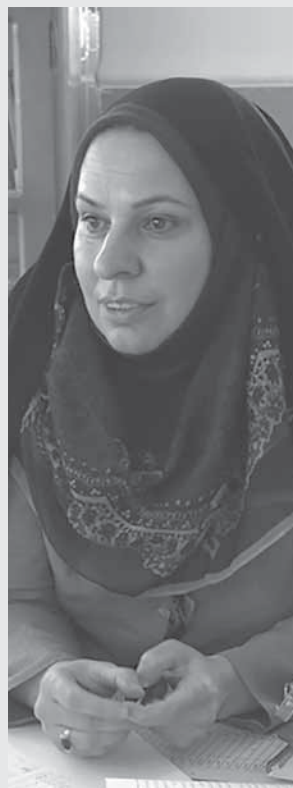
۱. **محمد هادی نوابی**، کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و سرگروه علوم اجتماعی.

۲. **دکتر رقیه طاوسی**، جامعه‌شناس و دبیر علوم اجتماعی.

۳. **ملیحه پوراسد**، کارشناس جامعه‌شناسی و دبیر علوم اجتماعی.

آنچه در ادامه از نظراتان می‌گذرد، حاصل بحث‌ها و گفت‌وگوهای این نشست است.

هدف
جامعه‌شناسی
این است که
فرهنگ‌های
متفاوت را مورد
تجزیه و تحلیل
قرار دهد و پنجره‌
آن‌ها را به روی
هم بگشاید. اگر
دیدگاه‌ها نسبت به
این قضیه وسیع‌تر
باشد، این فرصت
برای دانش‌آموزان
ایجاد می‌شود
که در درس
جامعه‌شناسی
مسائل را بهتر
بیاموزند

ملیحه پوراسد

● **طاوسی:** به نظر من، وظیفه آموزش و پرورش خصوصاً علوم اجتماعی، جامعه‌پذیر کردن دانش‌آموزان و انطباق آن‌ها با ارزش‌ها و هنجارهایی است که در جامعه وجود دارد. آموزش و پرورش باید دانش‌آموزان را به نحوی تربیت کند که وقتی به عنوان یک برون‌داد وارد جامعه می‌شوند، توانایی لازم را در مواجهه با هنجارها داشته باشند. در مورد استان باتوجه به چهار فصل بودن آن و تنوع فرهنگی بالایی که دارد، نیاز است که این فرهنگ‌ها هماهنگ شوند. یعنی زبان مشترکی برای آن‌ها پیدا شود تا بتواند افراد را در راستای اهداف کلان جامعه پیش ببرد.

هر چند من معتقدم در درس‌های مختلف کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی اشاره‌ای به این مباحث نشده است. اگر می‌توانستیم همان‌گونه که در درس جغرافیا معرفی جغرافیای استان را داریم، جغرافیای فرهنگی را هم به دانش‌آموزان معرفی کنیم، خیلی بهتر بود. یعنی ضمن داشتن فرهنگ ملی، آن‌ها را در کتاب درسی با خرده‌فرهنگ‌ها نیز آشنا می‌کردیم و احترام به فرهنگ‌ها را به آن‌ها می‌آموختیم.

● **پوراسد:** چنانچه هدف از تدریس جامعه‌شناسی را افزایش رشد اجتماعی مردم بدانیم، هدف ما از آموزش علوم اجتماعی به دانش‌آموزان باید قاعدتاً تقویت رفتارهای انطباقی یا سازگارانه با جامعه باشد. باید بدانیم گاهی در رفتارهای سازگارانه ممکن است دانش‌آموزان تأثیر بهتر و بیشتری روی معلمان بگذارند. به نظر من، اگر شیوه تدریس جامعه‌شناسی تغییر کند، به هدف کلی نزدیک‌تر می‌شویم.

اینکه دوستان گفتند فرهنگ استان آمیزه‌ای است از فرهنگ‌های مختلف، علت آن موقعیت جغرافیایی این استان و قرار گرفتن آن در تقاطع مسیر استان‌های مختلف است. به نوعی که مردم ما از جنوب پذیرنده ابعاد زیادی از فرهنگ آن منطقه هستند. همچنان که از شرق و غرب نیز، و از شمال و از تهران و اصفهان که الگودهنده هستند و فرهنگ ما از همه آن‌ها تأثیر می‌پذیرد. یعنی از یک طرف بلوچستان و کرمان و از طرف دیگر هم خوزستان، هر یک دارای فرهنگ‌های متنوع هستند و ما در این چهارراه فرهنگی قرار گرفته‌ایم و عناصر فرهنگی زیادی را در کنار هم داریم. برخورد مناسب با این تنوع فرهنگی، هم مستلزم نوعی تسامح و بردباری، و هم ارتقای مهارت‌های زیست اجتماعی از سوی دیگر است. به همین دلیل، باید پایه‌ای‌تر کار شود. هدف جامعه‌شناسی این است که فرهنگ‌های متفاوت را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد و پنجره آن‌ها را به روی هم بگشاید. اگر دیدگاه‌ها نسبت به این قضیه وسیع‌تر باشد، این فرصت برای دانش‌آموزان ایجاد می‌شود که در درس جامعه‌شناسی مسائل را بهتر بیاموزند.

هدف این است که ما فرهنگ‌ها را بشناسیم و ابعادی و اجزایی از خرده‌فرهنگ را که مثبت تلقی می‌شوند، بیاموزیم.

○ **به عنوان معلمان و دبیران جامعه‌شناسی چه رسالت و هدفی برای آموزش علوم اجتماعی به طور کلی و در سطح ملی و نیز در سطح منطقه‌ای و باتوجه به موقعیت اجتماعی و فرهنگی استان قائل هستید؟**

● **نوابی:** استان فارس قومیت‌ها و لهجه‌های متفاوتی درون خود دارد و به لحاظ اقلیم و جغرافیا نیز دارای تنوع است. به طوری که لقب ایران کوچک را به خود اختصاص داده است. باتوجه به اینکه فرهنگ جزئی از موضوع جامعه‌شناسی است، باید کاری کنیم که دانش‌آموزان استان، راه‌های حفظ وحدت ملی بین اقوام را خوب آموزش ببینند و در این مسیر حرکت کنند. کتاب‌های علوم اجتماعی هم باید در این مسیر باشند و در جهت حفظ فرهنگ‌های قومی و یکپارچگی فرهنگی گام بردارند.

از دیگر اهداف آموزش جامعه‌شناسی، آشنا کردن دانش‌آموزان با مسائل اجتماعی است. می‌دانیم که دوره متوسطه حد فاصل بین دوره نوجوانی است که دانش‌آموزان چیزهای زیادی را از آن یاد می‌گیرند، و دوره جوانی که طی آن برای ورود به جامعه آماده می‌شوند.

پس باید اطلاعات و آموزش‌هایی را به آن‌ها بدهیم که وقتی وارد جامعه می‌شوند، مورد استفاده آن‌ها باشد. مهم‌ترین اهداف جامعه‌شناسی آشنا ساختن افراد با پدیده‌های اجتماعی و قوانین و مقررات است.

○ با توجه به نگاهی که به نقش و کارکردهای آموزش علوم اجتماعی داشتید کتاب‌های درسی و برنامه آموزشی را از نظر تحقق چنین اهدافی چگونه ارزیابی می‌کنید؟

● **نوابی:** متأسفانه در رشته‌های علوم تجربی و ریاضی، درس مطالعات اجتماعی یک درس عمومی است که دانش‌آموزان آن را فقط در سال اول می‌خوانند اما در سال دوم این درس تنها برای رشته‌های علوم انسانی ارائه می‌شود و فقط در این رشته جامعه‌شناسی تدریس می‌شود. لذا دانش‌آموزان رشته‌های دیگر از درس جامعه‌شناسی اطلاع ندارند. در گذشته درسی به نام «دانش اجتماعی» برای سال‌های دوم، سوم و چهارم دبیرستان داشتیم که دانش‌آموزان سایر رشته‌ها را با مباحث اجتماعی و جامعه‌شناسی آشنا می‌کرد، اما اکنون حذف شده است. به نظر من برای رشته‌های ریاضی و تجربی هم باید درس جامعه‌شناسی داشته باشیم؛ همان‌طور که دانش‌آموزان رشته علوم انسانی ریاضی و فیزیک می‌خوانند؛ البته در حدی که با مسائل آشنا شوند.

در گذشته کتاب‌هایی در مورد علوم اجتماعی نوشته می‌شدند که در راستای هم بودند، اما اکنون این گونه نیست. محتوای درس مطالعات اجتماعی که ۳۰ سال پیش نوشته شده و نام آن دانش اجتماعی بوده، اکنون و پس از گذشت این مدت تغییرات زیادی نداشته و فقط در حد چند بند (پاراگراف) تغییر کرده است. در صورتی که جامعه‌شناسی یک و دو و پیش‌دانشگاهی که در راستای مطالعات اجتماعی است، پنج تا شش مرتبه تغییر کرده‌اند. در واقع، پایه مطالعات اجتماعی همان است ولی جامعه تغییر کرده است. این تغییرات گاهی در راستای مطالعات بوده است و گاهی هم خیر. در حال حاضر کتاب جامعه‌شناسی یک که در سال دوم تدریس می‌شود، هیچ ارتباطی با درس مطالعات اجتماعی ندارد. بیشتر تاریخچه علوم انسانی را وصف می‌کند، نه علوم اجتماعی را و مباحث در طول هم نیستند. در جامعه‌شناسی یک ابتدا تقسیم‌بندی علوم بیان شده و علوم اجتماعی فقط در دو فصل آمده است. بقیه فصل‌های آن علوم انسانی است و جامعه‌شناسی نیست.

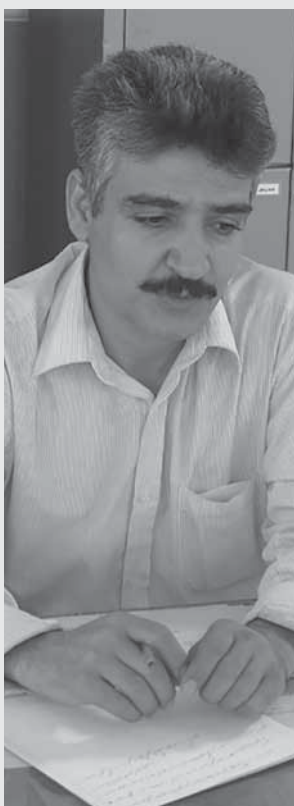
● **پوراسد:** در ابتدای کتاب، مجموعه وسیعی از علوم انسانی معرفی می‌شود و اینکه علم اقتصاد، تاریخ و حقوق هر کدام به موضوعی می‌پردازند. به نظر من نباید این اتفاق می‌افتاد. چون کتاب علوم اجتماعی است، باید مباحث فشرده طرح می‌شدند. نباید حجم کتاب زیاد می‌شد. به همین دلیل، کتاب نمی‌تواند مباحث اساسی را زیاد بسط دهد و انواع جامعه‌شناسی را گذرا و سریع مطرح می‌کند. بخش‌های اول خوب و مفصل‌اند اما به بحث‌های اصلی که جامعه‌شناسی است، خیلی کم پرداخته شده است. مؤلفان کتاب‌ها می‌توانستند به بحث جامعه‌شناسی تفهیمی و انتقادی خیلی موشکافانه‌تر و با مثال‌هایی بهتر،

ملموس‌تر و عینی‌تر بپردازند. اما به قدری مطالب کلی و با شتاب مطرح شده‌اند که جامعه‌شناسی تفهیمی و انتقادی را در سه بند توضیح داده‌اند. در صورتی که نمونه‌های خوبی را در این دو حوزه برای طرح در کتاب داشتیم که متعلق به دانش بومی و ادبیات اجتماعی خودمان است. یکی از آن‌ها داستان «موش و گربه» عبیدزاکانی است که می‌شد آن را در جامعه‌شناسی انتقادی طرح کرد.

● **طاوسی:** محتوای کتاب جامعه‌شناسی (۱) فلسفی و فلسفه اجتماعی است و خیلی فراتر از توان درک دانش‌آموز است. کتاب جامعه‌شناسی (۲) نیز مرتبط و در حد دانش و درک دانش‌آموز نیست. من همیشه در زمان تدریس آن فکر می‌کردم دبیر معارف یا فلسفه هستم و خود را در این جایگاه می‌دیدم چرا که مطالب فلسفی و سنگین بود.

فکر می‌کنم مؤلفان کتاب از نزدیک با دانش‌آموزان و سطح دانش و بینش آن‌ها آشنا و درگیر نبوده‌اند بلکه در حوزه‌های علمیه بیشتر مباحث عقلانی تدریس کرده‌اند. بعد آمده‌اند به آموزش و پرورش و اشاره‌ای گذرا به مباحث جامعه‌شناسی کرده‌اند. اگر جامعه‌شناسی را علم بدانیم، باید آن را در متن جامعه بیاوریم و عینی ببینیم، ولی من چنین عینیتی را در کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی ندیدم. مطالب را در کلاس

محمد هادی نوابی

کتاب
جامعه‌شناسی
(۱) که در سال
دوم متوسطه
تدریس
می‌شود هیچ
ارتباطی با
کتاب مطالعات
اجتماعی در
سال قبل
ندارد و بیشتر
تاریخچه علوم
انسانی است
و نه علوم
اجتماعی و
مباحث در
طول هم
نیستند

خط به خط می‌گوییم، اما چون فوق‌العاده سنگین است و دانش‌آموزان خوبی داشتیم که به‌خاطر قابل فهم نبودن مطالب اکثراً می‌خواستند تغییر رشته بدهند. کاش مؤلفان به کلاس‌های درس می‌آمدند و دانش‌آموز علوم انسانی را می‌دیدند.

نکته دیگر اینکه کتاب بیشتر روی نگاه **ویری** به جامعه‌شناسی مانور داده که برای دانش‌آموز درک این مکتب بسیار مشکل است.

با وجود این، کتاب حتی به کنش متقابل ویر که مهارت‌های اجتماعی را به دانش‌آموز انتقال می‌دهد، هیچ اشاره‌ای نکرده است تا دانش‌آموز بتواند ارتباط بین درسی را که می‌خواند، با درس‌هایی که در دانشگاه خواهد خواند، متوجه شود. من وقتی جامعه‌شناسی تدریس می‌کنم، فکر می‌کنم دبیر فلسفه، معارف یا منطق هستم. مباحث خیلی سوگیرانه است. در صورتی که جامعه‌شناس نباید تعصب داشته باشد و یکسویه عمل کند. ما در جامعه‌شناسی (۱) مجبوریم با این عملکرد متعصبانه و سوگیرانه پیش برویم که امکان تفکر و دیدگاه انتقادی را از دانش‌آموز می‌گیرد. در واقع، او فقط مخاطب است و اصلاً به تفکر انتقادی نمی‌رسد. این در حالی است که در درس مطالعات اجتماعی دانش‌آموز پرسش و انتقاد می‌کند و معلم با مهارت خود باید به آن‌ها پاسخ دهد. ولی ما در درس جامعه‌شناسی به هیچ عنوان چنین رفتاری را از دانش‌آموز نمی‌بینیم، لذا او مجبور است فقط بخواند و امتحان بدهد.

دکتر رقیه طاوسی

محتوای کتاب جامعه‌شناسی (۱) فلسفه اجتماعی است و اشاره‌ای گذرا به مباحث جامعه‌شناسی دارد که خیلی فراتر از توان درک دانش‌آموز است. اگر جامعه‌شناسی را علم بدانیم باید آن را در متن جامعه و عینی ببینیم اما در این کتاب چنین نیست

○ این مسائلی که می‌فرمایید به خاطر فلسفی بودن کتاب است یا عوامل دیگری نیز دخیل است؟

● **طاوسی:** مطالب فلسفی و فوق‌العاده سنگین‌اند.

● **پوراسد:** جامعه‌شناسی با واقعیت سروکار دارد و با عینیات، اما مطالب کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی فلسفی هستند. ما در جامعه‌شناسی مباحثی داریم به‌نام «جامعه‌پذیری» که به تفاوت بین ارزش‌ها و هنجارها می‌پردازد. ما معتقدیم هر انسانی در گروه باید متناسب با هنجارها و ارزش‌هایی که جامعه برای او تعریف می‌کند، زندگی و به آن‌ها عمل کند. اما وقتی به دانش‌آموز تکلیف می‌کنیم، این رنگ را بیوش، دیگر به او حق پرسیدن نداده‌ایم. در مورد صحبت‌های خانم طاوسی نکته‌ای را یادآور می‌شوم. کتاب مطالعات اجتماعی نسبت به جامعه‌شناسی این حسن را داشت که در آن، دو فصل مربوط به جامعه‌شناسی را جدا کرده بودند. فصلی را هم به‌عنوان نظام سیاسی که جهت‌گیری سیاسی و اقتصادی داشت، اختصاص داده بودند.

○ شما در مورد فلسفی بودن کتاب جامعه‌شناسی چه نظری دارید؟

● **نوابی:** فلسفه را علم به احوال موجود از آن جهت که تعیین خاص دارد، تعریف می‌کنند اما جامعه‌شناسی علت و معلولی است و به پدیده‌های عینی می‌پردازد و آن‌ها را از قالب ذهنی خارج می‌کند اما کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی ما مملو از مباحث ذهنی و فلسفی است و کمتر به سراغ واقعیات اجتماعی می‌رود.

از دیگر اشکالاتی که به کتاب پیش‌دانشگاهی وارد است اینکه بدون توجه به پیش‌زمینه به یکباره دانش‌آموز را با مارکسیسم و کمونیسم مواجه می‌کنند، در حالی که هیچ زمینه‌ای از قبل وجود ندارد. مطالب حتی پاورقی هم ندارند. البته قبلاً توضیح مختصری در مطالعات اجتماعی سال اول وجود داشت که آن مختصر را هم حذف کردند. درباره جامعه‌شناسی تفهیمی که مکتب وسیعی است، فقط یکی دو بند مطلب آورده‌اند. به‌نظر می‌آید نویسنده برای انتقال مفاهیم سعی کرده است از هر چیزی که به‌نظر او به این انتقال کمک می‌کند، استفاده کند. برای مثال، در کتاب جامعه‌شناسی (۱) سعی دارد به علوم اسلامی و الهی توجه شود، به همین دلیل تلاش می‌کند از نظریه‌های جامعه‌شناسی ایراد بگیرد. مطالب را به قدری بی‌ارتباط آورده است که اگر به نتیجه هم برسد، باز هم دانش‌آموز متوجه نخواهد شد.

● **طاوسی:** به‌نظر من نویسندگان کتاب‌های درسی جامعه‌شناسی قصد داشته‌اند مبانی جامعه‌شناسی را با تاریخ اجتماعی اسلام و ایران پیوند بدهند؛ در حالی که می‌توانستند این دو موضوع را در دو بخش ارائه کنند: یک بخش جامعه‌شناسی محض باشد که حداقل دانش‌آموز جامعه‌شناسی را بشناسد،

و در بخش دیگر مبانی تاریخ اجتماعی را با توجه به نظریات شهید مطهری و دکتر شریعتی بیاورند.

○ فکر نمی‌کنید برخی از این اشکالات به کتاب ناشی از فقر مطالعاتی معلمان و دبیران باشد؟

● **طاوسی:** مؤلفان، معلمان و دبیران همه به نوعی فقر مطالعاتی دارند. اما ببینید دبیر ما باید مطابق با کتاب مباحث را مطرح کند. من به عنوان معلم اجازه ندارم برای دانش آموز خارج از چارچوب کتاب مطالبی را مطرح کنم. جامعه‌شناسی علم واقعیت است، نه ایده‌آل. من باید واقعیت را بگویم اما ما در این کتاب‌ها به دنبال حقیقت و ایده‌آل‌ها هستیم. لذا دانش آموز ارتباط خوبی با درس برقرار نمی‌کند.

○ آقای نوابی، شما رابطه دانش آموزان، با درس جامعه‌شناسی را چگونه می‌بینید؟

● **نوابی:** دانش آموز از درس مطالعات اجتماعی راضی است و لذت هم می‌برد؛ چون چارچوب نظری، زمینه و توضیح دارد. فصل اول و دوم آن با هم مرتبط و مطالب قابل فهم هستند و مطالبی در مورد نظام خانواده، سیاست و اقتصاد هر چند گذرا ارائه می‌دهند که دانش آموز را با هر سه حوزه آشنا می‌کند. معایب نظام خانواده و نظام اقتصادی را دنبال می‌کند ولی در نظام سیاسی آسیب‌شناسی آن را حذف کرده‌اند که برای دانش آموز این سؤال پیش می‌آید که آیا نظام سیاسی معایب ندارد، آسیب‌شناسی ندارد. در حالی که بیشترین سؤال‌ها و مباحثی که دانش آموزان مطرح می‌کنند، در مورد نظام سیاسی است.

○ در مورد روش‌های فعال تدریس درس علوم اجتماعی چه ایده‌ها یا تجربه‌هایی دارید؟

● **نوابی:** من در روش تدریس سعی می‌کنم از روش فعال استفاده کنم. در ابتدای سال معدل سال قبل را می‌گیرم و کلاس را به سه گروه تقسیم می‌کنم. برای هر گروه هم یک ارشد قرار می‌دهم و در هر گروه یک نفر رهبر تعریف می‌شود. تا برای کمک به یکدیگر تعامل ایجاد شود. هر سال این کار را به طور میدانی انجام می‌دهم و بعد افراد را برای تشویق به دفتر معرفی می‌کنم که تاکنون نتیجه مثبتی داشته است.

فکر می‌کنم در حال حاضر یکی از ایرادات کار ما ناآشنایی همکاران با روش‌های فعال تدریس است. معلم فقط سخنرانی می‌کند و دانش آموز هم فقط مخاطب و گوش شنواست. این روش او را خسته می‌کند.

● **پوراسد:** اگر بخواهیم تا دانش آموزان وارد کلاس می‌شوند، آن‌ها را گروه‌بندی کنیم و سپس کار کلاس شروع شود، یک ساعت و نیم زمان کلاس تمام می‌شود.

● **نوابی:** بهتر است بیشتر از روش‌های فعال استفاده شود تا روش‌های سنتی اما درس‌ها به لحاظ محتوا با هم فرق می‌کنند. به طوری که گاهی وقت‌ها روش فعال جواب نمی‌دهد، چون دانش آموز باید زمینه‌هایی را داشته باشد. ما اگر بخواهیم در

مباحث جامعه‌شناسی تفهمی و انتقادی دانش آموز را مشارکت دهیم، اصلاً زمینه ندارد و نمی‌تواند چیزی بگوید. اینجا باز هم فقط باید برای او یک طرفه صحبت کنیم و او هم گوش شنوا و مخاطب باشد. به نظر من اگر محتوا مانند کتاب مطالعات اجتماعی عینی‌تر می‌بود، دانش آموز هم علاقه بیشتری برای مشارکت داشت و هم در مقابل مطالب جبهه نمی‌گرفت. شاید ما اگر از روش پرسش و پاسخ استفاده کنیم، دانش آموز بهتر متوجه می‌شود.

○ شما به عنوان معلم علوم اجتماعی باید دانش آموز را پرسشگر بار بیاورید؟ از چنین منظری بفرمایید در حال حاضر بیشترین پرسش‌های دانش آموزان از شما در چه زمینه‌هایی است؟

● **نوابی:** متأسفانه در کتاب جامعه‌شناسی یک دانش آموزان اصلاً پرسشگر نیستند، چون مطالب خیلی سنگین هستند و تفهیم نمی‌شوند. به علاوه، درس‌ها مرتبط با هم و عینی نیستند خطایی و یک‌سویه‌اند.

● **پوراسد:** کتاب جامعه‌شناسی یک کاملاً یکطرفه است و با انبوهی از مطالب دانش آموز را بمباران می‌کند. در کتاب جامعه‌شناسی پیش‌دانشگاهی هم از چهارده درس، هفت درس به همین روال است. اما در هفت درس دیگر که به تاریخ پل می‌زنند و محیط‌زیست و هویت را مطرح می‌کنند، ارتباط بهتری برقرار می‌شود.

○ در مورد تغییرات مباحث کتاب‌ها چه نظری دارید؟

● **نوابی:** قبلاً بحث نظام جهانی را داشتیم که در دولت‌های قبل تغییر کرد. در سال ۱۳۷۴ سیاست تنظیم خانواده پیاده شد، و کتاب جامعه‌شناسی یک با مبحث تنظیم خانواده چندین سال تدریس شد. اما اکنون با توجه به اوضاع اجتماعی در کتاب به درستی بر سیاست افزایش جمعیت تأکید شده است.

● **پوراسد:** یکی از مشکلات ما فقر مطالعاتی و نداشتن دوره‌های تخصصی ضمن خدمت، به خصوص در راستای تغییرات پرشتاب و با عجله‌ای است که در کتاب صورت می‌گیرد. بیشتر جامعه‌شناسی پیش‌دانشگاهی ما فراملی تألیف شده و در مورد بیداری اسلامی است.

● **نوابی:** کتاب‌های جدید جامعه‌شناسی نیستند، تاریخ سیاسی هستند. وقتی علوم اجتماعی سال چهارم را می‌خوانید، فقط تاریخ است.

اگر کتاب جلد نداشته باشد، شما با اولین نگاه و مروری ساده فکر می‌کنید کتاب تاریخ در دست شماست، و خیلی هم یکسویه است. در حالی که ما جامعه‌شناسی شهری، جامعه‌شناسی روستایی، و جامعه‌شناسی فرهنگی و صنعتی داریم که یا اصلاً به آن‌ها اشاره نشده است، یا بسیار ساده و گذرا مطرح شده‌اند. به طور کلی مباحث جامعه‌شناسی صرف خیلی کم هستند.